

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดระยอง

คมพล สุวรรณภูมิ^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่นในบ้านทะเลน้อย จังหวัดระยอง โดยอาศัยเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 12 คน ผลการศึกษา พบว่า ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่นอยู่ในระดับที่ยังต้องการการเสริมสร้างพัฒนา ชุมชนบ้านทะเลน้อย ส่งเสริมการนำผักกระชับ ซึ่งเป็นผักพื้นบ้าน มาปรุงเป็นอาหารพื้นถิ่นภายใต้วิถีชีวิต เพื่อเสริมสร้างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการปรับตัวและประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อปรับปรุงกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับเงื่อนไขการตลาด ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังพบปัญหาหลายประการ เช่น (1) การพึ่งพาตลาดภายนอก (2) การบริหารจัดการและการกระจายรายได้ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ข้อเสนอแนะสำคัญ (1) ด้านการพึ่งพาตลาดภายนอก ควรขยายฐานการตลาดให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มี ด้วยการเพิ่มกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมอาหารจานเด็ด “ปลุก เก็บ ปรุง ชิม เมนูผักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” หรือกิจกรรม “มัคคุเทศก์น้อย พาผู้สูงวัย ท่องเที่ยวชุมชนผักกระชับ” เพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวโดยสนับสนุนให้เด็กนักเรียนซึ่งเดินทางไปเรียนในชุมชนเมืองใกล้เคียง สร้างสรรค์กิจกรรมดึงดูดกลุ่มสังคมผู้สูงวัยในเขตเมืองให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน และ (2) ด้านการบริหารจัดการและการกระจายรายได้ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผักกระชับ เช่น การแบ่งปันจัดสรรสมาชิกผู้รับผิดชอบกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

คำสำคัญ: ความเข้มแข็งของชุมชน, วิสาหกิจชุมชน, อาหารพื้นถิ่น

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี E-mail: khompol.s@rbru.ac.th

รับบทความ: 10 สิงหาคม 2567 แก้ไขบทความ: 28 กันยายน 2567 ตอรับบทความ: 7 ตุลาคม 2567

Community Enterprise Strengthening: Case study of Indigenous Food Entrepreneurs in Rayong Province

Khompol Suvarnakuta^a

Abstract

This research aims to study the strength of local food enterprise community businesses in Ban Thale Noi, Rayong Province, using qualitative research techniques. In-depth interviews were conducted with 12 key informants. The findings revealed that the strength of these local food enterprise communities requires further development. The Ban Thale Noi community has promoted the use of Pak Krachab, a local vegetable, as a core ingredient in traditional local dishes, integrating it into the community's lifestyle to enhance community-based tourism. The community has also adapted and utilized local resources to improve production processes in alignment with market conditions, fostering self-reliance. However, several challenges remain for these community enterprises, including: (1) reliance on external markets, and (2) issues in internal management and income distribution within the community enterprise group.

Key recommendations include: (1) To reduce reliance on external markets, the market base should be expanded to link with existing community-based tourism. This can be achieved by introducing additional tourism activities, such as a signature dish experience “Plant, Harvest, Cook, and Taste Local Vegetables and Traditional Cuisine” or

---

^a Assistant Professor, Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University E-mail: khompol.s@rbru.ac.th

the activity “Junior Tour Guides Take the Elderly on a Tour of the Pak Krachab Community.” Increasing the number of tourists can also be supported by encouraging school children, who commute to nearby urban areas for education, to create activities that attract elderly urban communities to visit the Pak Krachab community, and (2) In terms of management and income distribution within the Pak Krachab community enterprise group, it is recommended to ensure continuous, consistent, and fair allocation of responsibilities among members involved in tourism activities, fostering active participation and equitable sharing.

Keywords: Strength of community, Community Enterprise, Local Food

บทนำ

ชาวยุโรปดั้งเดิม ตั้งอยู่บนฐานเกษตรกรรม ทำประมง ทำสวน ทำไร่ ในปี พ.ศ. 2560-2561 มีครอบครัวที่ทำการเกษตร 44,564 ครอบครัว พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ยางพารา มันสำปะหลัง สับปะรดทุเรียน เงาะ ผงกากับภาคการท่องเที่ยว ด้วยภูมิประเทศชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ทอดยาวเป็นระยะทางกว่า 99 กิโลเมตร ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล เช่น เกาะเสม็ด หมู่เกาะมัน เกาะทะลุ แหลมแม่พิมพ์ ฯลฯ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรผลไม้ (Prachachart Business Online, 2020) อีกทั้งยังเป็นจังหวัดอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2562 มีรายได้จำนวน 37,693 ล้านบาท โดยเริ่มการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่การค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย เมื่อปี พ.ศ. 2520 เป็นยุคโชติช่วงชัชวาลย์ และเป็นที่มาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ในปี พ.ศ. 2524 (Office of the Secretary-General of the Board of Investment of Thailand, 2021) ทำให้ระยองมีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ความสมดุลทางเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยนแปลงไป เมื่อครั้งวิกฤตการณ์การเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540 หรือ “วิกฤตต้มยำกุ้ง” รัฐบาลสมัยนั้นจัดตั้งโครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project: SIP) และกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนด้วยโอกาส (Eastern Economic Corridor of Innovation, n.d.) ก่อเกิด “วิสาหกิจชุมชน” ซึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ทั้งนี้ ผู้ประกอบการจะต้องศึกษาการดำเนินงานของธุรกิจ ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจหลายด้านและจำเป็นที่จะต้องอาศัยสภาพแวดล้อมทางธุรกิจในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา การปรับตัวของธุรกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ผู้ประกอบการจะต้องติดตามและทำความเข้าใจปัจจัยภายในที่จะนำองค์การให้ไปสู่ความสำเร็จได้ นอกจากนี้ ชาวยุโรปยังสามารถนำประสบการณ์ความรู้กลับมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรผลไม้ ก่อเกิดเป็นการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ช่วยเสริมสร้างรายได้ภาคเกษตรกรรมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังได้รับการหนุนเสริมจากภาคอุตสาหกรรมมากมาย อาทิ โครงการเซฟชุมพล สร้างเซฟชุมชน โดย บริษัท พีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) หรือ PTTGC ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 มีการพัฒนาสูตรอาหารพื้นถิ่นและอาหารจานใหม่ โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นดั้งเดิมให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ เช่น เมนูผักกระชับ ฯลฯ (Phiriyut Wannapruek, 2019) แต่ด้วยข้อเท็จจริง

ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดระยอง ถูกยกระดับอยู่ในกลุ่มจังหวัดสีแดงเข้ม (พื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด) (Prachachart Business Online, 2020) ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนได้รับผลกระทบ Demand ด้านการท่องเที่ยวลดลง พฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เป็นเหตุให้วิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น จำเป็นต้องดำเนินชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ต่อยอดขยายผลจากทุนเดิม ด้วยการจัดการเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตและกระจายผลิตภัณฑ์อาหารพื้นถิ่นถึงมือผู้บริโภคเกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับชุมชนฐานราก เพื่อลดต้นทุนและสร้างมูลค่าเพิ่มยกระดับสู่มาตรฐานอาหารปลอดภัย ป้อนตลาดสู่ผู้บริโภคภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างนวัตกรรม เพิ่มมูลค่าอาหารไทยสู่ตลาดโลกได้ในอนาคต นับเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy) โดยใช้องค์ความรู้ที่สั่งสมหรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ พัฒนาให้ทันสมัย เหมาะสมกับตลาดหรือสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ผสมผสานการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว หรือ BCG Model เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนลดความเหลื่อมล้ำ ชุมชนเข้มแข็ง และมีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (National Science and Technology Development Agency, 2020) สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ตามแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 (ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง) “พื้นที่พัฒนาพิเศษระดับอาเซียน แหล่งผลิตอาหารและผลไม้ปลอดภัยเพื่อการส่งออกและแหล่งท่องเที่ยวมาตรฐานระดับนานาชาติ”

ชุมชนบ้านทะเลน้อย เป็นชุมชนท่องเที่ยวปากน้ำประแสร์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลทางเกวียนอำเภอแกลง จังหวัดระยอง เดิมชื่อ “เนินสระ” เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นเนิน มีสระน้ำ ซึ่งชาวบ้านใช้น้ำในสระเพื่อการบริโภค ต่อมาเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “ทะเลน้อย” จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวบ้านขุดพบเปลือกหอยและในบางปีที่น้ำทะเลหนุน จะมองเห็นแสงสะท้อนคล้ายทะเลน้อย ๆ ชุมชนบ้านทะเลน้อย เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่น้อมนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามรอยเท้าพ่อ (ในหลวงรัชกาลที่ 9) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทำให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของดีพื้นถิ่น วิถีชีวิตชาวชุมชนมาจัดกิจกรรม สร้างเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ วิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อยได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 13 (Thailand Tourism Awards 2021) เมื่อปี พ.ศ. 2564 สาขาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เป็นชุมชนต้นแบบการรวมกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นแหล่งปลูกผักกระชับแห่งเดียวในประเทศไทย มีการท่องเที่ยวตามรอยวัฒนธรรมวิถีชุมชน เช่น วัดราชบัลลังก์ประดิษฐานรามวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่สมัยเสียกรุงศรีอยุธยา เคยเป็นสถานที่พักพิงของพระยาตาก สักการะบัลลังก์สมเด็จพระ

พระเจ้าตากมหาราช พระพุทธรูปโครงหวายและพระอุโบสถเก่าแก่กว่า 300 ปี การนอนพักโฮมสเตย์ สัมผัสวิถีชีวิตใกล้ชิดกับชาวบ้าน กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ สัมผัสวิถีชุมชนทะเลน้อย นั่งรถรางชมหมู่บ้าน ชมการสานหมวกใบจาก การปลูกกล้วยน้ำว้าสามน้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน การล่องเรือชมทัศนียภาพ ปากน้ำประแสร์ ชมเหยี่ยวแดง ชมสาธิตการทำปลาเค็มแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม การปลูกและเก็บผักกระชับ การลงมือทำอาหารกับเชฟชุมชนที่สร้างสรรค์เมนูผักพื้นถิ่น อาหารพื้นถิ่น ที่ทำจากผักกระชับ ซึ่งเป็นผัก ตันอ่อนที่เพาะจากเมล็ดสามารถปรุงอาหารได้หลายเมนู (The Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization), 2018; Tourism Authority of Thailand, 2021)

“ผักกระชับ” มีลักษณะคล้ายถั่วอกต่างที่ไม่มีสีเขียวอ่อน เป็นผักพื้นบ้าน แหล่งกำเนิดพบ ใน ชุมชนบ้านทะเลน้อย ฤดูกาลของผักกระชับ จะเริ่มช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยววนาปี ประมาณเดือน พฤษภาคม น้ำในท้องนาแห้ง เมล็ดที่ร่วงหล่นอยู่ในท้องนา พันจากระยะพักตัว จะเริ่มงอก แทงราก และเกิดลำต้น คนในชุมชนบ้านทะเลน้อยจะเก็บมารับประทานเป็นอาหารพื้นถิ่น ประกอบสำหรับกับข้าว ผักกระชับ เป็นพืชผักพื้นบ้านที่รับประทานได้ทั้งดิบและสุก อาทิ ผักกระชับจิ้มน้ำพริกกะปิ แกงส้มผัก กระชับ ผักกระชับผัดน้ำมัน และอื่น ๆ อาหารพื้นถิ่นที่ใช้ผักกระชับเป็นส่วนประกอบจะมีกลิ่นหอม ให้รสชาติที่อร่อย มีรสขมเขียวหวานให้อายากบริโภค ผักกระชับที่เจริญเติบโตเกินวัยที่จะเก็บมาทำเป็น อาหาร จะเติบโตเป็นต้นแก่ทำหน้าที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ เพื่อการแพร่กระจายขยายพันธุ์ต่อไป ผักกระชับ เป็นพืชใบเลี้ยงคู่ อายุการเจริญเติบโต ตลอดชีวิตประมาณ 120-135 วัน ต้นแก่ที่เจริญเติบโตสมบูรณ์ดี จะมีความสูงประมาณ 140-150 เซนติเมตร ต้นแก่ต้นหนึ่งจะให้เมล็ดพันธุ์ ประมาณ 200-500 เมล็ด ลักษณะการเกิดจะงอกเป็นต้นอ่อนที่เรียกว่า “ผักกระชับ” เริ่มเมื่อน้ำปลักควายแห้ง เมล็ดผักกระชับ จะแทงรากและเกิดเป็นลำต้น เมื่อใบเลี้ยงติดตัวออกจากเมล็ดหรือสลัดเปลือกหุ้มเมล็ดออก เป็นใบจริง จำนวน 2 ใบ และเริ่มเป็นสีเขียวอ่อน ลำต้นมีความสูงประมาณ 5-6 เซนติเมตร ชาวานจะเก็บไปบริโภค หรือขายในท้องตลาด ต่อมาคนในชุมชนบ้านทะเลน้อยเริ่มเรียนรู้ ถ้าได้ทำร่บงาให้ต้นอ่อนของผักกระชับ จะได้ต้นอ่อนของผักกระชับที่ขาวสะอาด และลำต้นจะมีความยาวเพิ่มขึ้น เมื่อนำไปขายที่ตลาดจะเป็น ที่นิยมชมชอบของผู้ซื้ออย่างยิ่ง

ทั้งนี้ วิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิด การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผักกระชับชุมชนบ้านทะเลน้อยขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2565 ทำให้ผักกระชับ ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงผักพื้นบ้าน ถูกส่งเสริมให้เป็นอาหารพื้นถิ่นต้อนรับนักท่องเที่ยว นับว่าเป็นบทบาท ที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เนื่องจากการพัฒนาระบบการจัดการชุมชน เพื่อสร้าง ขีดความสามารถของคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ มั่นคง และยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่เป้าหมายของการวิจัยนี้ เป็นการศึกษากรณี (Case Study) เลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยทำการเลือกพื้นที่ที่มีความโดดเด่นหรือแสดงถึงความ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นและประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งอาจพิจารณาจากผลงานเชิงประจักษ์ หรือรางวัลที่เคยได้รับจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย เคยได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 13 (Thailand Tourism Awards 2021) สาขาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2564

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา งานวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาศึกษา เมษายน 2566-2567 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณลักษณะ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า ให้บริการ หรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน โดยอาศัยหลักการดำเนินงานเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนจะเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการโดยชุมชนเอง กระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการจะเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับ ภูมิปัญญาสากล และจะจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน หัวใจหลักของการดำเนินการจะอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและความพอเพียง การรวมตัวของคนภายในชุมชน (Seree Pongpis and Suphas Chanhong, 2005; Kanyamon Inwang et al., 2011)

อาหารพื้นถิ่น หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่รับเข้าสู่ร่างกาย แล้วเกิดประโยชน์แก่ร่างกายโดยที่คนในชุมชนบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันและบริโภคในโอกาสต่าง ๆ โดยอาศัยเครื่องปรุงหรือวัสดุที่นำมาประกอบอาหารจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากแหล่งธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ด้วยการเก็บของป่า การล่าสัตว์ การจับสัตว์น้ำและจากการผลิตขึ้นมาเอง เช่น การเลี้ยงสัตว์ หรือจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน การเพาะปลูก โดยมีกรรมวิธีทำเป็นเอกลักษณ์ อาทิ การปลูกผักกระชับของคนในชุมชนบ้านทะเลน้อย รวมทั้งรสชาติที่เป็นเฉพาะถิ่น แตกต่างกันไป

บททวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วม

Ostrom, Gardner & Walker (1994) ได้ทำการศึกษาเชิงประจักษ์และทดลองทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การเลือกและการรวมกลุ่มในหลายชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน พบว่า (1) การให้สัมปทาน การจัดหารายได้ของรัฐ มีลักษณะเป็นการหวงกีดกันก่อปัญหาเชิงนโยบายระหว่างทรัพย์สินส่วนรวมกับสิทธิใช้สอยของชุมชน (2) การเลือกเป็นทฤษฎีเกมต้องอยู่ในขอบเขตหรือมีพื้นที่แน่นอน แต่ในชีวิตจริงในการตัดสินใจ มนุษย์มีทางเลือกหรือทางออกเสมอ และ (3) การเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวม หรือการรวมกลุ่มในทางเศรษฐศาสตร์สันนิษฐานว่าคนกระทำการเพื่อประโยชน์ส่วนตนก่อนเสมอ กล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มมีปัญหาของการเกิดคนฉวยโอกาส ไม่ลงทุนลงแรง ถ้ามีคนไม่เสียสละหรือกระทำเพื่อส่วนรวมก็จะทำให้การรวมกลุ่มไม่เกิด ในขณะที่ ปัญหายังอยู่ที่ผู้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน Hardin จึงนำเสนอเหตุผลและการเลือกของคนในการรวมกลุ่ม โดยการสร้างแรงจูงใจ ความเห็นพ้องกันของกลุ่ม

Ostrom (1990) จึงได้ข้อสรุปหลักเกณฑ์ การจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources: CPRs) ว่า ทรัพยากรหรือทรัพย์สินที่นำมากรรวมกัน แต่จะมีเจ้าของหรือไม่ จะดูแลกันอย่างไร และเป็นทรัพย์สินสาธารณะหรือไม่ จะต้องแยกพิจารณาระหว่างแหล่งทรัพยากรกับประโยชน์ที่ได้จากหน่วยการใช้หรือนำขึ้นมาใช้จากแหล่งทรัพยากรนั้น ทั้งนี้ การแยกพิจารณาทรัพยากรกับการใช้ จะมีประโยชน์ในการพิจารณาทรัพยากรที่น่ากลับมาใช้ใหม่ เมื่อคำนวณการฟื้นตัวของแหล่งทรัพยากร ถ้าอัตราการนำมาใช้ประโยชน์ไม่เกินแหล่งทรัพยากรหรือมีเวลาพอปรับตัว ทรัพยากรนั้นก็ยังคงยั่งยืน อีกทั้งยังแยกพิจารณาตัวบุคคลผู้เข้าใช้หรือแสวงหาประโยชน์ ผู้ทำ จัดหา บำรุง หรือซ่อมแซมให้ทรัพยากรอยู่ในสภาพใช้ประโยชน์ เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและความยั่งยืนต่อไป (Thammanit Sumantakul, 2019)

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ที่ได้รับไม่ใช่เป็นเจ้าของร่วมกัน แต่แหล่งทรัพยากรเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อหาประโยชน์ร่วมกัน การปรับปรุงดูแลแหล่งทรัพยากร จึงเป็นของผู้ที่แสวงหาประโยชน์ร่วมกันทุกคน และเป็นการยากที่จะกันผู้แสวงหาผลประโยชน์คนหนึ่งออกไปจากการดูแล ผู้แสวงหาประโยชน์ทุกคน ล้วนแต่ได้ประโยชน์จากการดูแลรักษาแหล่งทรัพยากร ในกรณีนี้ กลยุทธ์ของการจัดการทรัพยากรร่วม ต้องมาจาก (1) กลุ่มนั้นสมาชิกมีประโยชน์ที่เหมือนกันในการรวมกลุ่ม (2) สมาชิกสามารถดูแลปกครองกันเองและทรัพยากรได้ และ (3) ความสามารถปกครองดูแลแหล่งทรัพยากรไม่ต้องมีอำนาจจากภายนอก เข้ามาช่วยเหลือ มิฉะนั้นแล้วประโยชน์ในการรวมกลุ่ม ก็จะไม่เกิด (Ostrom, 1990)

ดังนั้นเมื่อวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย ส่งเสริมให้มีการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ในกรณีการทำวิสาหกิจชุมชนผักกระชับ ผู้ผลิตผักกระชับและผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น ร่วมมือร่วมใจกันใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า ก่อเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ว่าจะเป็ดินและน้ำ โดยเฉพาะเมล็ดพันธุ์ผักกระชับ ซึ่งเกิดขึ้นและมีอยู่ในท้องถิ่นของชุมชนบ้านทะเลน้อยเท่านั้น ก็จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเครือข่าย

การจัดการเครือข่าย มีความแตกต่างจากการบริหารจัดการเดิมที่เน้นความสัมพันธ์แบบสายการบังคับบัญชาในลักษณะของการสั่งการ ซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจ มีผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา การจัดการเครือข่าย เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของตัวกระทำที่หลากหลาย (Diverse Actors) ซึ่งแตกต่างกันในทรัพยากรและศักยภาพ ในขณะที่ การตลาด (Market) ก็มีตัวกระทำที่หลากหลายเช่นกันแต่เน้นการแข่งขันและไม่มีสายการบังคับบัญชา (Bevir, 2010) ซึ่งสอดคล้องคล้องกับทฤษฎีธรรมาภิบาลที่ศึกษาโดย Chhotray & Stoker (2009) เสนอว่า การจัดการเครือข่าย เป็นแนวคิดของการบริหารจัดการของภาครัฐโดยร่วมมือกันปฏิบัติงานของเครือข่ายที่มีหลายฝ่าย (Actors) และหลายหน่วยงาน (Organizations) เข้ามาเกี่ยวข้องภายใต้ต้นนโยบายของเครือข่าย โดยรัฐจะทำหน้าที่ในการควบคุมกำกับ ทิศทางการบริหารงานของเครือข่าย ประกอบด้วย (1) กลยุทธ์การจัดการเครือข่าย ซึ่งความเกี่ยวข้องกับการจัดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายในเครือข่ายต่อการสร้างเงื่อนไขในการตัดสินใจร่วมกัน (Collective Decision Making) และ (2) กลยุทธ์การจัดโครงสร้างเครือข่ายที่อาจจะต้องมีการปรับโครงสร้างใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนผู้มีส่วนร่วมในเครือข่าย เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเครือข่าย เปลี่ยนรูปแบบการกระจายทรัพยากร หรือการหาผู้สนับสนุนใหม่ตามทิศทางนโยบาย เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่า การจัดการเครือข่ายเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญต่อการสร้างความร่วมมือ การร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนทรัพยากร

ระหว่างกัน เพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกัน โดยไม่มีโครงสร้างของสายการบังคับบัญชา ไม่มีการแข่งขันภายในเครือข่าย แต่มีความสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือกัน (Collaboration) ในการตัดสินใจจัดการบางอย่างร่วมกัน ฉะนั้นจึงมีประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญตามแนวคิดธรรมาภิบาลที่ว่าด้วยการจัดการเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จของ Bevir (2010) ซึ่งประกอบด้วย (1) การกำกับหรือการจัดระเบียบของรัฐ (Regulation State) (2) การสร้างความร่วมมือ (Collaboration Network) (3) การสร้างทีมงาน (Team Working) (4) การสร้างภาวะผู้นำ (Leadership) และ (5) การเจรจาต่อรอง (Negotiation) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรในการจัดการเครือข่าย ภายใต้ศักยภาพและข้อจำกัดของเครือข่ายนั้น ๆ (Nanthida Jansiri, 2015)

ในกรณีวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย จังหวัดระยอง ส่งเสริมให้มีการจัดทำวิสาหกิจชุมชนผักกระชับ บ้านทะเลน้อย โดยผู้ผลิตและผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการเครือข่ายภาครัฐและเอกชนที่เหมาะสม ทั้งเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน อาศัยความร่วมมือกันปฏิบัติงานที่มีหลายฝ่าย (Actors) และหลายหน่วยงาน (Organizations) เข้ามาเกี่ยวข้องก่อให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยไม่มีโครงสร้างของสายการบังคับบัญชา ไม่มีการแข่งขันภายในเครือข่าย เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือกัน (Collaboration)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Wipaporn Ongkonusorn and Chalermrat Prasertsang (2021) ศึกษาการพัฒนาแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเข้าสู่มาตรฐานการผลิตอาหารที่ดี กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พบว่า ระบบการจัดการองค์กร (System) โดยเฉพาะด้านการบริหารการเงินเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา กลยุทธ์ขององค์กร (Strategy) การจัดการบุคคลในองค์กร (Staff, Style, Skill) โครงสร้างการบริหารองค์กร (Structure) ค่านิยมร่วม (Shared value) และการสนับสนุนส่งเสริมของภาครัฐบาล (Government support) ตามลำดับ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานธุรกิจ สำหรับผลการประเมินสภาพแวดล้อมในกระบวนการผลิตตามหลักเกณฑ์ GMP จากการประเมินหลังการปรับปรุงด้วยกิจกรรม 5ส. พบว่า ในส่วนของระดับคะแนนแต่ละหมวดและคะแนนรวมสูงกว่าร้อยละ 60 (หมวดที่ 1 ร้อยละ 86.11, หมวดที่ 2 ร้อยละ 79.17, หมวดที่ 3 ร้อยละ 68.94, หมวดที่ 4 ร้อยละ 83.33, หมวดที่ 5 ร้อยละ 93.75 และคะแนนรวมทุกหมวดร้อยละ 79.31) แต่ยังพบข้อบกพร่องที่รุนแรง (Major defect) ทำให้ยังไม่ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐาน GMP เนื่องจากหลักการ 5ส. ไม่ครอบคลุมเกณฑ์มาตรฐานบางหัวข้อและ

เมื่อพิจารณาในหัวข้อที่ไม่ผ่านการประเมิน (ข้อบกพร่องที่รุนแรง) พบว่า สาเหตุเกิดจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่มีงบประมาณในการดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐาน GMP

Oranicha Huaphin, Ruj Sirisanyalak, Busara Limnirankul, and Pornsiri Sueppongsang (2021) ศึกษาการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 80.50 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 53.65 ปี จบการศึกษายู่ในระดับประถมศึกษา มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 167,692 บาท/ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 82.20 มีหนี้สินมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเฉลี่ย 5.11 ปี ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน อยู่ในระดับมาก และมีทัศนคติอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่องานวิสาหกิจชุมชนในด้านการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า กลุ่มมีการพึ่งพาตนเองโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีการพึ่งพาตนเองอยู่ในระดับมากที่สุดในด้านทรัพยากรธรรมชาติและมีการพึ่งพาตนเองอยู่ในระดับมากในด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านเทคโนโลยี ตามลำดับ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มมีปัญหาการดำเนินงานในด้านการเงิน การบริหารจัดการและการตลาดที่ยังเป็นปัญหาหลัก และกลุ่มมีข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ความรู้แก่กลุ่ม ทั้งในด้านการเงิน การบริหารจัดการ และการตลาด ผลักดันให้วิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาสินค้าหรือผลิตสินค้าใหม่ ๆ เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

Supaporn Prommareng (2018) ศึกษาแนวทางการยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านริมร่อง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านริมร่อง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เริ่มก่อตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน คุณปิยะภรณ์ สมพงษ์ รวบรวมสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 10 คน ทำให้กลุ่มแม่บ้านที่ไม่ได้ทำงานเป็นหลักแหล่งมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน ปัญหาการยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อการผลิตลำไยล้นตลาด ราคาลำไยสดตกต่ำ ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และยังไม่ได้รับการรับรองจาก อย. GMP HACCP ขาดการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ขาดเอกลักษณ์ของสินค้า มีการแข่งขันทางด้านราคามากขึ้น ขาดช่องทางการจัดจำหน่ายในต่างประเทศ ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นปัญหาต่อการยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อมุ่งสู่ระดับสากล ในปี พ.ศ. 2555-2556 อยู่ระดับกลุ่มซี นักวิจัยจึงได้ร่วมกับกลุ่มในการพัฒนาและแนวทางการยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2557-2558 จนยกระดับถึงกลุ่มเอ เพื่อยกระดับสู่สากลโดยยกระดับสินค้า (1) ด้านคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งทางกลุ่ม

ได้ดำเนินการขอหนังสือรับรองมาตรฐานการผลิต เลขที่ 8-4-15-51-10-00833 อยู่ในระดับดีมาก ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ และได้ดำเนินการขอหนังสือรับรององค์การอาหารและยา (อย.) เลขที่ 51-2-01053 (2) ด้านศักยภาพการผลิต โดยทางกลุ่มได้จัดหาวัตถุดิบ เพื่อเพิ่มการผลิตและเพิ่มจำนวนอัตราการผลิต ทั้งร่วมระดมสมาชิกภายในหมู่บ้านที่ว่างงานมารวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน ส่งผลทำให้มีอัตราการผลิตสูงขึ้น ลูกค้านำสามารถสั่งซื้อได้จำนวนมาก (3) ด้านกระบวนการผลิตและเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตทางกลุ่มได้เพิ่มและขยายนวัตกรรมเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยสะดวกในการดำเนินงานให้มากขึ้น (4) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางกลุ่มได้มีการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มสายผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เช่น จากเดิม ใส่ถุงพลาสติกใส มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า (5) ด้านตลาดการจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ทางกลุ่มได้เพิ่มหลายช่องทาง เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ ร้านค้า ห้างที่มีชื่อต่าง ๆ ขยายการส่งออกไปยังต่างประเทศ และสามารถทำการสั่งซื้อสินค้าได้จากทางเว็บไซต์อีกด้วย

Plumjai Paijit and Chanwit Thongchoti (2017) ศึกษากระบวนการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแปรรูปและผลิตอาหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ด้านการวางแผนและการรายงานส่งผลต่อประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปและผลิตอาหารในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ระดับ 0.01 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนขาดความรู้การจัดทำแผนการดำเนินงาน โครงสร้างการบริหารงานที่ยังไม่ชัดเจน และปัญหาเงินทุนไม่เพียงพอในการขยายกิจการและขาดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม แนวทางการแก้ปัญหา หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบดูแลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม จัดหาเงินทุนดอกเบี้ยต่ำและการจัดระบบตลาดรองรับสินค้าของกลุ่ม

วิธีการวิจัย

การเลือกพื้นที่วิจัย

การวิจัยนี้อาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษารายกรณี (Case Study) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยทำการเลือกพื้นที่ที่มีความโดดเด่น หรือแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นและประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งอาจพิจารณาจากผลงานเชิงประจักษ์ หรือรางวัลที่เคยได้รับจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เนื่องจากวิสาหกิจ

ชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย เคยได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 13 (Thailand Tourism Awards 2021) สาขาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2564

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยอาศัยเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary study) ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายความร่วมมือ เอกสารเชิงนโยบาย รวมถึงงานวิจัยและบทความวิชาการ เพื่อสร้างแนวประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) ในพื้นที่วิจัยภาคสนาม ได้แก่ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอเกล้ง จังหวัดระยอง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่การผลิตอาหารพื้นถิ่น “ผักกระชับ” เป็นวัตถุดิบในการผลิต การตลาดและการกระจายผลิตภัณฑ์

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และตัวแทนคนในพื้นที่ ผู้ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฯลฯ

2. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำแนกบุคคลสำคัญ (Key-persons) โดยอาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น 12 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้นำชุมชนและแกนนำเกษตรกรผู้ปลูกผักกระชับในชุมชน บ้านทะเลน้อย 2) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผักพื้นบ้านอาหารพื้นถิ่นในชุมชนบ้านทะเลน้อย และ 3) กลุ่มนักวิชาการภาครัฐผู้รับผิดชอบพื้นที่ชุมชนบ้านทะเลน้อย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้มีการนำข้อมูลเชิงคุณลักษณะมาจำแนกแจกแจง (Category) จัดเป็นหมวดหมู่ให้เห็นความสอดคล้องของข้อมูลที่สำคัญ เพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิดทฤษฎี

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผักกระชับ เป็นผักพื้นบ้านที่คนในชุมชนบ้านทะเลน้อย นำมาปรุงเพื่อบริโภคเป็นอาหารพื้นถิ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ผักกระชับ เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ตามท้องนา เป็นพรรณไม้ล้มลุกที่มีอัตรา

การแพร่กระจายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว มีวงจรชีวิตหมุนเวียนอยู่ในท้องถิ่น เมื่อน้ำแล้ง ต้นแก่เจริญเติบโตแตกกิ่งก้านสาขา ประมาณ 3 เดือน จึงออกดอก พัฒนาเป็นเมล็ดอ่อน-แก่ ใช้เวลาประมาณ 45 วัน ต่อจากนั้น ลำต้นเหี่ยวแห้ง เมล็ดร่วงหล่นอยู่ในท้องถิ่น พออย่างเข้าฤดูฝน ท้องถิ่นมีน้ำ ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย จะไถตะ ไถกล เพื่อเตรียมดินทำนาดำ เมล็ดฝักกระซับก็จะถูกแช่น้ำ ฝังกลบอยู่ในดินท้องถิ่น ตลอดอายุของข้าวนาปี นับว่าเป็นช่วงพักตัวของเมล็ดฝักกระซับ เมื่อเวลาผ่านไปจนรวงข้าวแก่เป็นสีเหลืองทอง น้ำในนาแห้ง เมล็ดฝักกระซับที่ฝังอยู่ใต้ผิวดินจะเจริญงอกงามเติบโตเป็นต้นอ่อน ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อยก็จะเลือกเก็บต้นอ่อนมาบริโภคภายในครัวเรือน ฝักกระซับ วัชพืชหลังนา ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร แวดล้อมอยู่ในชุมชน ในอดีตไม่นิยมนำมาปลูกเพื่อขยายพันธุ์ ต่อมาเมื่อมีความต้องการสูงขึ้น มีการต่อยอดพัฒนาจาก “วัชพืชหลังนา ฝักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน” มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประดิษฐ์คิดค้นปรับปรุงวิธีการผลิต ตั้งแต่การเพาะเมล็ด ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาหลายเดือน ในขณะที่กระบวนการนำเมล็ดมาปลูกก็ต้องอาศัยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในท้องถิ่น

จนกระทั่ง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย ได้เสริมสร้างพัฒนาเชื่อมโยงสู่ความเป็นวิสาหกิจชุมชนฝักกระซับ มีความพยายามยกระดับฝักกระซับ ให้เป็นกิจการของชุมชน ทั้งในด้านการผลิตโดยกลุ่มผู้ปลูกฝักกระซับ เพื่อการส่งออกสู่ตลาด รวมถึงผู้ประกอบการร้านค้าร้านอาหารภายในและภายนอกชุมชน อีกทั้งการให้บริการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านแหล่งเรียนรู้ฝักกระซับ แก่นักทัศนศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตร สมาชิกวิสาหกิจชุมชนฝักกระซับ เป็นส่วนหนึ่งของคณะบุคคลที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว บ้านทะเลน้อย ซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชน ก่อให้เกิดการเสริมสร้างรายได้และความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

1. วิสาหกิจชุมชนฝักกระซับ บ้านทะเลน้อย เป็นการรวมตัวกันของคนภายในชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและความพอเพียง

มีความพยายามที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฝักกระซับของชาวนาชุมชนบ้านทะเลน้อย ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2565 แต่พบว่า ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน การรวมตัวนี้ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากคณะกรรมการแกนนำชุมชนบ้านทะเลน้อยด้านวิสาหกิจจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน มีการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ มีการบรรยายให้แก่นักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกที่มาเยี่ยมชมทัศนศึกษาดูงาน กลุ่มอาชีพฝักกระซับ ในชุมชนบ้านทะเล

น้อย มีการระดมทุนจากสมาชิกแต่ยังไม่ก่อให้เกิดมรรคผล แต่มีการช่วยเหลือ เอาแรงกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “...ช่วงเวลาที่บ้านไหนเก็บเกี่ยวเมล็ด ก็เอาแรงกัน ลงแขกกันไปช่วย แต่ส่วนมากเวลาเพาะ เวลาขาย ก็ต่างคนต่างทำ ของบ้านไหนไม่พอ ก็มาป็นของเราไปบ้าง บางทีก็แบ่งกันรับแขก แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นของที่บ้านเป็นหลัก บางบ้านเขาไม่ถนัดพูด เราก็อพูดได้บ้าง ไม่เหมือนลุงเขา...”

2. คนในชุมชนทะเลน้อยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและเป็นผู้ดำเนินการผลิตผักกระชับด้วยตนเอง

ผักกระชับ เป็นผักพื้นบ้านที่ความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวนาในชุมชนทะเลน้อย ชาวนาจะนำมาบริโภคภายในครัวเรือน ด้วยผักกระชับมีการแพร่กระจายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วและมีวงจรชีวิตหมุนเวียนอยู่ในท้องถิ่น เช่น เมื่อน้ำแล้ง ต้นแก่จะเจริญเติบโต ในเวลาประมาณสี่เดือนครึ่ง จะมีเมล็ดเมล็ดผักกระชับที่ร่วงหล่นอยู่ในท้องถิ่นจะเจริญงอกงามอีกครั้งในฤดูฝน เมื่อชาวนาไถนาเพื่อเตรียมดินทำนา เมล็ดจะถูกแช่น้ำ ฝังกลบอยู่ในดินท้องถิ่น ตลอดอายุของข้าวนาปี จะเป็นช่วงพักตัวของเมล็ด เมื่อข้าวแก่เป็นสีเหลืองทอง น้ำในนาแห้ง เมล็ดผักกระชับที่ฝังอยู่ใต้ผิวดินก็จะเจริญงอกงามเติบโตเป็นต้นอ่อน ชาวนาจะนำต้นอ่อนมาบริโภคภายในครัวเรือน ในอดีตการขยายพันธุ์จะเป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันคนในชุมชนได้นำเมล็ดผักกระชับมาขยายพันธุ์ เพาะเมล็ดและปลูกเป็นต้นอ่อน มีการปรุงเป็นอาหารพื้นถิ่นหลากหลายเมนู ได้รับการส่งเสริมเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวหนึ่งที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้มาสู่ผู้ประกอบการและชุมชนมากขึ้น

3. กระบวนการผลิตผักกระชับอย่างผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากลสามารถยกระดับการบริการให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน

วิธีการเพาะเมล็ดและการปลูกผักกระชับแบบดั้งเดิม ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย ในระยะแรกเริ่มขยายพันธุ์โดยวิธีธรรมชาติ เก็บเมล็ดพันธุ์ต้นกระชับมาเพาะที่ปลักควายในบริเวณบ้านหรือหัวไร่ปลายนาซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งหลุม มีเลนดิน มีน้ำขังในฤดูฝน ปลักควาย มีไว้ให้ควายนอน ดิ้น พลิกตัว และแช่น้ำ มีขนาดกว้างประมาณ 2-4 เมตร รูปทรงกลม ชาวนาจะเก็บเกี่ยวนำเอาต้นแก่ของกระชับมาทั้งต้น นำมาแช่น้ำไว้ที่ปลักควาย เมล็ดแก่ของต้นกระชับก็จะร่วงหล่น แช่อยู่ในเลนดิน เมื่อน้ำปลักควายแห้ง ชาวนา ก็จะเก็บลำต้น กิ่งก้านออกไปปล่อยทิ้งไว้เหลือแต่เมล็ด เมื่อเมล็ดของต้นกระชับแทงราก เกิดเป็นต้นอ่อน ใบเลี้ยงของต้นอ่อนก็จะติดตัวออกจากเมล็ดหรือสลัดเปลือกแข็งหุ้มเมล็ดออก มีใบจริงเกิดขึ้น 2 ใบ อยู่สักระยะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเขียวอ่อน สูงประมาณ 5-6 เซนติเมตร ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย ก็จะถอนต้นอ่อนของต้นกระชับหรือที่เรียกว่า “ผักกระชับ” เก็บไปบริโภค หรือขายในตลาดท้องถิ่น

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเพาะเมล็ดและการปลูกผักกระชับ

1. การต่อยอดพัฒนาวิถีการเพาะเมล็ด ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย เริ่มต้นต่อยอดองค์ความรู้ และขยายผลการเรียนรู้วิธีการเพาะเมล็ดต้นกระชับ โดยประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี ที่เหมาะสม ในท้องถิ่น มีการประยุกต์วิธีการเพาะเมล็ดพันธุ์ต้นกระชับจากการนำต้นแก่แช่น้ำในปลักควายตาม ธรรมชาติ ปรับประยุกต์วิธีการ เพื่อให้มีจำนวนเมล็ดพันธุ์มากเพียงพอกับการเพาะปลูกผักกระชับตลอดทั้ง ปี โดยเริ่มต้นด้วยการไถคราดแปลงนา ก่อนเกี่ยวข้าว ทำการเก็บเกี่ยว สะสมเมล็ดพันธุ์ต้นกระชับ ดังคำ กล่าวที่ว่า “...ใช้รถแทรกเตอร์ไถ พ่อเค่าแปลงผานไถขึ้นมาเอง คราดให้ต้นแก่ล้ม แล้วเอาแรง ช่วยกัน เก็บ (เมล็ดแก่) ซังกั้ทิ้งไว้ในนา...” หลังจากนั้น นำเมล็ดแก่ของต้นกระชับมาแช่น้ำสะอาดในอ่างปูน นาน ประมาณ 3 เดือน ดังคำกล่าวที่ว่า “...แปลงขอบบ่อ มาทำเป็นอ่างไว้แช่ มีการทดลองเหมือนกันใช้น้ำประปา ทั้งไว้สักพัก แล้วแช่ จะดีกว่าใช้น้ำคลอง บางทีก็เนา...”

2. การทำแปลงเพาะต้นอ่อนในที่ลุ่ม ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่า “...ถ้าได้ทำร่วมเงาให้ต้นอ่อนของผักกระชับ ก็จะได้ต้นอ่อนของผักกระชับที่ขาวสะอาด ลำต้นจะมีความยาวเพิ่มขึ้น เมื่อนำไปขาย ที่ตลาดจะเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ซื้ออย่างยิ่ง...” กอปรกับ ประสบการณ์เรียนรู้ของชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย เริ่มเรียนรู้ว่า ชาวตลาดสามย่าน (ตลาดท้องถิ่น ในอำเภอแกลง) มีความนิยมบริโภคผักกระชับ มากขึ้น ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย จึงพัฒนาเป็นแปลงเพาะปลูกผักกระชับ เพื่อการค้าการตลาด เพิ่มขึ้น โดยกำหนดขั้นตอนวิธีการเพาะต้นอ่อนผักกระชับ ซึ่งมีวิธีการปลูก 2 วิธี ได้แก่ (1) วิธีปลูกลงดิน โดยขุดดินเป็นร่องลึก ประมาณ 25 เซนติเมตร กว้าง 1 เมตร ส่วนความยาวตามที่ต้องการ แล้วนำทราย และแกลบลงในท้องร่อง โรยเมล็ดแก่และทำการปิดท้องร่องด้วยทางมะพร้าวให้ได้รับแสงรำไร หรือในปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดย และ (2) วิธีทำแปลงปลูกบริเวณพื้นปูนใต้ถุนบ้าน โดยยก กรอบไม้แทนร่องดิน นำดินท้องร่องมาปูรองจากนั้นก็หว่านเมล็ดที่แช่ ลงในแปลง แล้วโรยทรายปิดไว้บาง ๆ จากนั้น 7-15 วัน เมล็ดก็จะงอกต้นอ่อน เป็นผักกระชับจึงสามารถนำไปประกอบอาหารได้ ดังคำกล่าว ที่ว่า “...ปลูกใต้ถุนบ้าน ตอนเก็บไปขายก็เก็บง่าย พอดันยาวได้ที่ ก็เอามือรวบที่โคน แล้วกอบเป็นกำ...”

ทั้งนี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า ในการทำแปลงปลูกผักกระชับบริเวณใต้ถุนบ้าน มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาสากลโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับแนวคิดด้านการตลาด เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตออกสู่ตลาดได้ต่อเนื่องทุกวัน ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย จึงทำกรอบไม้แบ่งแปลงย่อย ประมาณ 8-10 แปลง ขนาดแต่ละแปลงไม่ใหญ่มาก ขนาดมือเอื้อมถึง เพื่อความสะดวกในการดูแลทั่วถึง และควบคุม ปริมาณผลผลิตต่อวันให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อความต้องการของตลาด เป็นเหตุให้คนในครอบครัว มีการ

แบ่งงานและจัดสรรรายได้ประจำ ดังคำกล่าวที่ว่า “...แบ่งแปลงกันปลูก ทำเอง ฝ้าเอง ดูเอง ขายเอง มีผักออกตลาดทุกวัน รายได้ก็เอาไป...บางที่พอไม่ว่าง มีคนเข้ามาดูงาน ก็เล่าให้ฟัง แทน...”

4. การตลาดผลิตภัณฑ์ผักกระชับสามารถจัดจำหน่ายได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ผักกระชับ : จากผักท้องถิ่น สู่อุตสาหกรรม เริ่มตั้งแต่ชาวตลาดสามย่าน ในอำเภอแกลง หันมาบริโภคผักกระชับมากขึ้น ชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย ก็พัฒนางานของตัวเอง พยายามนำเมล็ดแก่มาเพาะเมล็ด แขน้ำ นำเมล็ดแก่ที่เพาะมาปลูกเป็นผักกระชับ นำมาซึ่งรายได้เสริมของคนในครอบครัวชาวบ้านทะเลน้อยอย่างต่อเนื่องยาวนาน ปัจจุบันวิธีการจัดจำหน่ายผักกระชับ มีช่องทางการตลาดหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ประกอบด้วย (1) ช่องทางการตลาดแบบดั้งเดิม ตั้งแต่แรกเริ่มวิธีการจัดจำหน่าย ชาวบ้านทะเลน้อย ก็นำมาตั้งวางขายไว้หน้าบ้าน และก็มีการจัดเป็นกำใส่ถุงฝากไปขายที่ตลาด ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ว่า “...ฝากลูกสาว เอาไปขายที่ตลาดภิบาล เขามีแผงอยู่แล้ว...” (2) ช่องทางการขายออนไลน์ โดยลูกค้าสั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์ บรรจุกิจกรรมผักกระชับด้วยการใส่ถุงพลาสติกแล้วใส่ลงกล่องโฟมนำไปส่งผ่านบริษัทรับส่งสินค้า ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ว่า “...เราก็คิดราคาค่าผักกระชับ แล้วก็บอกราคาค่าส่ง ให้เก็บเพิ่มกับลูกค้า พอไปถึง ก็เอาไปแช่ตู้เย็น...” (3) ช่องทางการขายเมล็ดพันธุ์ มีนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกที่มาศึกษาดูงานในชุมชนบ้านทะเลน้อย ซื้อเมล็ดแก่ไปเพาะและปลูกเอง แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยม เนื่องจากนำไปปลูกแล้วก็ไม่ค่อยออก ไม่เหมือนกับซื้อผักสดไปรับประทาน และ (4) ช่องทางการขายให้กับร้านอาหารในชุมชนท้องถิ่นทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นวิธีการที่เฟื่องฟูมากในปัจจุบัน เนื่องจากบ้านทะเลน้อยเป็นแหล่งชุมชนท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวและกลุ่มศึกษาดูงานเข้ามาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนเป็นจำนวนมาก อีกทั้ง ผักกระชับ ถือเป็นเมนูผักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านทะเลน้อย และเป็นที่ยอดนิยมในระดับจังหวัด ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ว่า “...ร้านอาหาร ร้านใหญ่ ก็จะมีปลูกผักกระชับเอง ไว้ทำอาหารให้ลูกค้าที่ร้าน ที่นาของที่ร้านก็มี เริ่มตั้งแต่เก็บเมล็ดมา เพาะเอง ปลูกเอง ขายเองก็มี แต่บางที่ที่ร้านไม่พอ ออกไม่ทัน ก็มาเอาของที่บ้านไปทำอาหารขาย บางที่ก็มีร้านที่อื่นโทรมาสั่งให้ไปส่งก็มี...”

กล่าวโดยสรุป (1) วิสาหกิจชุมชนผักกระชับ บ้านทะเลน้อย เป็นการรวมตัวกันของคนภายในชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและความพอเพียง (2) คนในชุมชนทะเลน้อยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและเป็นผู้ดำเนินการผลิตผักกระชับด้วยตนเอง (3) กระบวนการผลิตผักกระชับอย่างผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล สามารถยกระดับการบริการให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน และ (4) การตลาดผลิตภัณฑ์ผักกระชับสามารถจัดจำหน่ายได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น ชุมชนบ้านทะเลน้อย อยู่ในระดับที่ยังต้องการการเสริมสร้างพัฒนา แม้ว่าชุมชนบ้านทะเลน้อยจะเป็นเจ้าของผักพื้นบ้าน อีกทั้ง ผักกระชับยังเป็นส่วนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน มีการส่งเสริมให้นำผักกระชับ มาปรุงเป็นอาหารพื้นถิ่น ภายใต้วิถีชีวิต เพื่อเสริมสร้างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการปรับตัวและประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อปรับปรุงกระบวนการผลิตนับตั้งแต่การเพาะเมล็ดจนกระทั่งถึงการปลูก เน้นการประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกับการปรับตัวด้วยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการตลาด มีความพยายามขยายผลผลิตสู่ตลาดภายนอกชุมชน โดยอาศัยระบบโลจิสติกส์เป็นเครื่องมือ เป็นผลให้คนในครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผักกระชับ อยู่ดีกินดีและพึ่งตนเองได้ ในขณะที่ แกนนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผักกระชับ บ้านทะเลน้อย มีศักยภาพ โดยมีบทบาทหลักในการเป็นวิทยากรให้ความรู้และแนะนำให้รู้จักเกี่ยวกับวิธีการเพาะเมล็ด วิธีการปลูกให้แก่คนในชุมชน ประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ศึกษาดูงานที่มาเยี่ยมชม แต่การรวมตัวจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผักพื้นบ้านอาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านทะเลน้อย ยังพบจุดอ่อนสำคัญที่เป็นปัญหา (Pain point) หลายประการ ได้แก่

1. การพึ่งพาสตลาดภายนอก แม้มีคำสั่งซื้อผลผลิตผักกระชับบางส่วนมาจากตลาดภายนอก แต่ยังไม่มากนักและขาดความต่อเนื่อง กลุ่มลูกค้าหลักยังเป็นตลาดภายในชุมชน ทำให้จำเป็นต้องขยายฐานกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยว ต่อยอดจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. การบริหารจัดการและการกระจายรายได้ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากการรวมกลุ่มยังไม่ชัดเจน และจำนวนสมาชิกยังมีน้อย การรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชน อาจยังไม่ค่อยสอดคล้องกับวิถีการผลิตผักกระชับของชาวนาในชุมชนบ้านทะเลน้อย การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ เนื่องจาก (1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผักกระชับยังอยู่ในระยะเริ่มต้นจัดตั้ง และ (2) การกระจายรายได้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ยังขาดความต่อเนื่อง ไม่สม่ำเสมอและแบ่งปันไม่ทั่วถึง เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องของกลุ่มผู้ศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ประสบปัญหาจากการแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่ผ่านมา

ข้อเสนอแนะสำคัญที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการอาหารพื้นถิ่น ชุมชนบ้านทะเลน้อย ประกอบด้วย

1. ประเด็นปัญหาด้านการพึ่งพาสตลาดภายนอก หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนประชาสัมพันธ์ เผยแพร่และส่งเสริมการตลาดให้เห็นถึงประโยชน์การบริโภค “ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” ชุมชน

ควรขยายฐานการตลาดโดยยกระดับ “ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” เป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Soft power ของรัฐบาลผ่านการผลักดันทุนทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นบนอัตลักษณ์ชุมชน เช่น กิจกรรมอาหารจานเด็ด “ปลุก เก็บ ประุง ชิม เมนูผักพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” หรือกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย พาผู้สูงวัย ท่องเที่ยวชุมชนผักกระชับ” เพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวกลุ่มสังคมผู้สูงวัยในเขตเมืองให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน โดยสนับสนุนให้เด็กนักเรียนซึ่งเดินทางไปเรียนในชุมชนเมืองใกล้เคียง สร้างสรรค์กิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว

2. ประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการและการกระจายรายได้ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ควรยึดหลักธรรมาภิบาล มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดสรรปันส่วนให้แก่สมาชิกผู้รับผิดชอบกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ทั้งถึงเป็นธรรม ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมีการแบ่งปันรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างโปร่งใส เป็นธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากงบกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ปีงบประมาณ 2566 ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณ ผู้ประกอบการร้านอาหารและคนในชุมชนบ้านทะเลน้อยทุกท่านที่กรุณาสละเวลาให้ความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ทำนี่ย่ ขอขอบคุณนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 3 ได้แก่ ชลธิชา บุญแต่ง พนิดา ศรนรินทร์ ฐริพัฒน์ ดวงฟู มัณทิศา ชูปัญญา ม่านทิพย์ อรรถวิทย์ และอมรรัตน์ แก้วทอง ทำหน้าที่ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลและเรียนรู้งานวิจัยภาคสนาม

เอกสารอ้างอิง

- Bevir, M. (2010). *Democratic governance*. New Jersey: Princeton University Press.
- Chhotray, V., & Stoker, G. (2009). *Governance theory and practice: A cross-disciplinary approach*. New York: Palgrave Macmillan.
- Eastern Economic Corridor of Innovation. (2021, 7 August). Why EECi? Retrieved from <https://www.eeci.or.th>
- Kanyamon Inwang et al. (2011). *Community enterprise management*. Phitsanulok: Phitsanulok University.

- Nanthida Jansiri. (2015). Network management in the public policy process. *Asrom Walayalak Journal*, 15(1), 145-153.
- Office of the Secretary-General of the Board of Investment. (2021, May 12). Rayong and Chonburi: Investment value in the Eastern economic corridor increased by 39%. Retrieved from http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=11625&filename=index_
- Oranicha Huaphin, Ruj Sirisanyalak, Busara Limnirankul, & Pornsiri Sueppongsang. (2021). Self-reliance of community enterprises in food processing in Singburi Province. *Journal of Agricultural Production*, 3(3), 43-56.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E., Gardner, R., & Walker, J. (1994). *Rules, games, & common-pool resources*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Piriyauth Wannapruek. (2019, 23 September). The 'turning point' of Rayong province: Inequality and waste problems. *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/article/news_1714450
- Pleumjai Pajit & Chanwit Thongchoti. (2017). Management processes affecting the effectiveness of community enterprises in food processing and production in Surat Thani Province. *Journal of Management Science*, 4(2), 175-204.
- Prachachat Business Online. (2020, 29 September). 10 things that will make you know ' Rayong,' the richest and hottest province right now. Retrieved from <https://www.prachachat.net/d-life/news-491377>
- Seree Pongpis & Suphas Chanhong. (2005). *Essential information about community enterprises*. Bangkok: Thailand Agricultural Cooperative Community Co., Ltd.
- Supaporn Prommareng. (2018). Guidelines for upgrading One Tambon One Product (OTOP) food items of the Rim Rong Women's Group, Makuea Jae subdistrict, Mueang district, Lamphun province. *Journal of Social Sciences, Srinakharinwirot University*, 21(1), 248-258.

- Thammanit Sumantakul. (2019, 28 July). *Management of common-pool resources (CPRs) and Elinor Ostrom's propositions: Use and maintenance under shared rules*. Land Bank Management Institute (Public Organization). Retrieved from <https://www.labai.or.th>
- The Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2018). The community enterprise of Ban Thale Noi Tourism Village, Rayong-hi. Retrieved from <https://cbtthailand.dasta.or.th/webapp/community/content/17/>
- Tourism Authority of Thailand. (2021). The community-based tourism enterprise of Ban Thale Noi, Rayong-hi. Retrieved from <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/>
- Wipaporn Ongkonusorn & Chalermrat Prasertsang. (2021). Development of guidelines for community enterprises to meet good food production standards: A case study of the Klong Nang Agricultural Group, Thabo District, Nong Khai province. *Journal of Environmental and Community Health*, 6(3), 72-80.